

נראות זה שם המשחק: ביקור ראש ממשלת הודו באוקראינה

02.09.2024 | יוסף רוזן | written by

עיקרים:

- ביקור מודי באוקראינה מהווה צעד להצגת מדיניות חוץ מאוזנת לכאורה, לאחר הפגישה הלבבית בין מודי לבין פוטין במוסקבה לפני כחודשיים.
 - הצורך בהצגת מדיניות מאוזנת הינו חלק מגישת ה-Multi-alignment של הודו תחת מודי.
 - כמו כן, צעד זה נועד לרכך את הלחץ האמריקאי על הודו לשנות את גישה כלפי הפלישה הרוסית לאוקראינה.
 - אולם, גם את הביקור בקייב יש לראות בהקשר סיני [?] סין הפגינה פעלתנות רבה במאמצי פיוס בשנתיים האחרונות כדי לעצב תדמית של מעצמה אחראית (רוסיה-אוקראינה, הפלגים הפלסטינים, ישראל-הרש"פ, איראן-סעודיה), והודו מעוניינת למנף את יכולתה לדבר עם כלל השחקנים בזירה הבינלאומית כדי להראות פעלתנות גם במישור זה.
 - הביקור כשלעצמו לא יוביל לשינוי במצב המלחמה, וצפוי כי הודו לא תחרוג מעבר לנכונות להעביר מסרים בין רוסיה לבין אוקראינה. בה בעת, הביקור שימש לפיוס זלנסקי וקידום סוגיות בילטרליות שהיו על הפרק, כולל תעשיות ביטחוניות.
 - על אף מאמצי הנראות של הודו בהקשר של רוסיה-אוקראינה, אין להשליך מכך על המצב במזרח התיכון, בדגש על ישראל-איראן.
- כחודש וחצי לאחר הביקור במוסקבה קיים ראש ממשלת הודו, נרנדרה מודי, ביקור היסטורי ראשון באוקראינה כאשר ברקע החרפת התקיפות ההדדיות בין רוסיה לאוקראינה, כולל המבצע האוקראיני בתוך שטח רוסיה, במחוז קורסק, ומתקפות כטב"מים באזור מוסקבה, לצד הגברת התקיפות הרוסיות במזרח אוקראינה ואף על קייב.
- על אף ההצהרות של מודי בנוגע להשבת השלום והיציבות באזור, הביקור אינו צפוי לתרום להתקדמות דרמטית בכיוון זה, ולא בטוח עד כמה אכן תהיה הודו אקטיבית בהקשר זה, מעבר לרצון כן להעברת מסרים (ולעודד את זלנסקי לקיים משא ומתן עם פוטין על סיום המלחמה) ואמירה ברורה בנוגע לתמיכה בשלמות הטריטוריאלית של אוקראינה. בנוסף, מודי מינף את הביקור כדי לקדם כמה סוגיות בילטרליות:
- במישור הפוליטי, השניים הסכימו לבחון את שדרוג היחסים משותפות מקיפה לשותפות

- אסטרטגית, והשתתפות של דרג בכיר מהודו בוועידת השלום הבאה למען אוקראינה.
- במישור הכלכלי, תחום הפרמצבטיקה זוהה כבעל פוטנציאל גדול בין המדינות, כמו גם עידוד המדינות לעסוק ב-AI, שירותי ענן, ביוטק, אנרגיה ירוקה ועוד.
- במישור הביטחוני, למדינות הסכם לשנת"פ תעשייתי-ביטחוני משנת 2012 שלא התקדם באופן משמעותי, והשניים סיכמו על מפגש של צוותי עבודה בהודו בזמן הקרוב, בדגש על פרויקטים תחת כללי Make in India.

לאחר הביקור שוחח נשיא ארה"ב, ביידן, עם מודי על הביקור, בצעד שביטא את רף הציפיות של ארה"ב מהודו בהקשר זה, ושימש את מודי גם כדי להצביע על האיום למיעוט ההינדי בבנגלדש. ניתן ללמוד מכך שאחד המניעים המרכזיים של מודי בביקור היה רצון לפייס את זלנסקי והמחנה המערבי, שהתקשו לקבל בהבנה את מפגן החיבה בין מודי לבין פוטין בביקורו של הראשון ברוסיה לפני כחודשיים. גם לאחר שקלול הסוגיות הביטחוניות, נראה כי הביקור שימש את הודו בעיקר כמהלך מאזן בעל נראות גבוהה שענה לציפיות המערב. זאת, מבלי לסכן באמת את השותפות האסטרטגית עם רוסיה, בדגש על תחומי האמל"ח והאנרגיה. זהו אינטרס ראשון במעלה של הודו לשמר זאת, בין היתר גם בהקשר של התחרות מול סין והזיקה לדרום הגלובלי.

ראשית, כדי להבין את סדרי הגודל ביחסי המדינות הִיקף הסחר בין הודו לאוקראינה הסתכם רק ב-2.5 מיליארד דולר בשנת 2022, בעוד שהיקף הסחר בין הודו לבין רוסיה מוערך היום בכ-66 מיליארד. יתרה מכך, בעקבות הפלישה הרוסית לאוקראינה וצמצום הרכש האירופי של נפט וגז מרוסיה, הודו השכילה להשיג הנחות על ייבוא הגז והנפט מרוסיה, שהפכה לספקית המובילה של נפט גולמי להודו. כך, לפני הפלישה, ייבוא הנפט מרוסיה היה רק 2% מכלל הייבוא ההודי, בעוד שכעת הייבוא מרוסיה מהווה מעל 30% מכלל ייבוא הנפט להודו; הודו תלויה בייבוא על מנת לספק את צורכי החשמל של האוכלוסייה הגדולה בעולם. נתון זה מציב את הודו שנייה רק לסין מבחינת היקף רכש הנפט מרוסיה, שמספקת לשתיים גם היקפים נרחבים של פחם.

כמו כן, היקף הקשרים הביטחוניים בין הודו לבין רוסיה נותר משמעותי למרות מספר גורמים שיצרו מגמה הפוכה: ההשקעה הרבה של רוסיה במלחמה באוקראינה, הקושי הרוסי לספק אמל"ח באיכות גבוהה, והרצון ההודי לקדם ייצור עצמי. על רקע זה, ועל רקע היותה של הודו היבואנית הגדולה בעולם של אמל"ח, באמצעות השקעה במודרניזציה של הצבא פתחה הודו חלון הזדמנויות לתעשיות מערביות לנגוס בנתח השוק הרוסי. למשל, בשני העשורים האחרונים רכשה הודו מרוסיה אמל"ח בשווי כ-60 מיליארד דולר, אך בעוד שבשנים 2009-2013 היווה הרכש מרוסיה 76% מכלל הרכש, בחמש השנים האחרונות הוערך הרכש מרוסיה רק ב-36%. בה בעת, כפי שצוין עדיין מדובר בפלח שוק גדול שלא ייעלם במהרה.

בנוסף, הקשר עם רוסיה חשוב מבחינת הודו כדי לרסן את התקרבות סין לרוסיה בדרכים שתפגענה ישירות בביטחון הלאומי של הודו, ויאפשר איזון ההשפעה הסינית הן במישור הביטחוני והן בארגונים בינלאומיים משותפים, דוגמת ה-BRICS, שם הפכה הודו להיות דומיננטית יותר בשנים האחרונות.

האינטרסים כבדי המשקל של הודו מול רוסיה מסבירים מדוע נמנע מודי עד כה מגינוי הפלישה הרוסית לאוקראינה, ובחר בקו מדיניות ניטרלי שדוגל בהפסקת המלחמה והשבת השלום, עם אמירה תקיפה יותר באשר לשימוש אפשרי בנשק בלתי קונבנציונלי מצד רוסיה. אולם, במקביל, מודי נאלץ להתמודד עם ציפיות אמריקניות לנקוט עמדה ברורה יותר כיאה לדמוקרטיה הגדולה בעולם. במשך זמן רב, מדיניות החוץ של מודי אכן הייתה מאוזנת ואף אקטיבית בניסיון לייצג גשר מדיני וכלכלי בין המחנה המערבי לבין הדרום הגלובלי, אך לא בכל הנוגע לפתרון סכסוכים ברחבי העולם.

מנגד, סין הפגינה פעלתנות רבה כדי להצטייר כגורם בינלאומי אחראי שמקדם שלום ויציבות. רק בשנתיים האחרונות הציגה סין תוכנית ממוחזרת לפיוס בין ישראל לפלסטינים, תיווכה בין איראן לסעודיה, פרסמה עקרונות לסיום המלחמה בין רוסיה לבין אוקראינה, ולאחרונה אף הפגישה בין גורמי פתח לחמאס בבייג'ינג. אף על פי שאין במאמצים אלה תוכן או כוונה אמיתיים לסיום הסכסוכים, הנראות של מאמצים אלה חשובה לא פחות לתדמית של סין בקרב הדרום הגלובלי, וכן בהשוואה לארה"ב.

מודי ראה כי טוב והפנים כי ניתן לשחק את המשחק מבלי לשלם מחיר על מהלכים מדיניים סמליים, לפחות מבחינת הנראות הבינלאומית. על כן, לאחר הפגישה החמה עם פוטין, החשיבות של ביקור מודי באוקראינה היא בעצם קיומו, ויחד עם הביקור בפולין (לראשונה מזה 40 שנה) ² שהתבססה כגורם הניצי ביותר לרוסיה באירופה ³ הם תורמים למעמדה כגורם בינלאומי מאוזן אך אקטיבי יותר, מרצים את ארה"ב והמחנה הדמוקרטי, וגונבים לסין מעט מאור הזרקורים.

כעת, יש לעקוב ולבחון האם הודו תוסיף מהלכים דומים במערכות נוספות, במסגרת התחרות שלה מול סין, שעה שלפחות בשלב הזה לא נראה כי להודו יש עניין בכיוון זה בהקשר של מלחמת "חרבות ברזל", או אף בתיווך בין ישראל לבין איראן.